

MUSA QULİYEV

POLKOVNİK ƏBÜLFƏT AĞA ŞAHTAXTİNSKİ

Məqalədə məşhur hərbi, poliqlot və tərcüməçi polkovnik Əbülfət ağa Şahtaxtinskinin həyatından və hərbi fəaliyyətindən söhbət açılmışdır. İndiyədək Əbülfət ağa Şahtaxtinskinin elmi ictimaiyyətə məlum olan tərcümeyi-halını məqalədə xatırlatmaqla yanaşı, onun Rusiya Dövlət Hərbi-Tarix Arxivindən tapılmış xidmət kitabçasına əsasən hərbi fəaliyyəti əhatəli təsvir edilmişdir. Axtarışlar zamanı məlum oldu ki, polkovnik Əbülfət ağa Şahtaxtinski rus-yapon müharibəsində (1904-1905-ci illər) sinəsində gəzdirdiyi Quran kitabı Tiflisdə polkovnikin qızı Qonçabəyim (Ketevananın) gürcü varislərində saxlanılmışdır. Onlar qızıl çərçivəli, fransız dilində olan bu kitabı Azərbaycan Milli Tarix Muzeyinə hədiyyə vermişlər. Məqalədə polkovnikin bu kitabı haqqında da danışılır. Rusiyanın Moskvadakı Dövlət Hərbi-Tarix Arxivindən tapılmış xidmət kitabçası ilk dəfə elmi dövriyyəyə daxil edilir.

Açar sözlər: Naxçıvan, Şahtaxtı, Nəcəfqulu ağa, Tiflis, Qori, Əbülfət ağa, Balabəyim xanım.

9 mart 1913-cü il. O dövrün populyar ictimai, siyasi qəzeti olan “Kavkaz” üzücü bir xəbərle Tiflis, İrəvan və Naxçıvan ziyalıları, həmçinin hərbiçilərini çox kədərləndirdi. “Kavkaz” qəzeti rus dilində 1846-cı ilin yanvarından nəşr edilib. Tiflisdə nəşr edilən bu qəzet əvvəllər həftədə 2 dəfə, 1866-cı ildə həftədə 3 dəfə buraxılmışdır. 1877-ci ildən isə gündəlik qəzet kimi məşhurlaşmışdı. 9 mart şənbə günü idi. Şənbə günündə olan elanla bildirilirdi: “Ağır kədərdən sarsılmış Balabəyim xanım əziz və unudulmaz ərinin, Sadiq ağa, bacısı və qardaşları ilə birlikdə əziz atalarının qəflətən vəfat etdiyini öz doğmalarına və tanışlarına xəbər verirlər. Qoridəki 202-ci piyada polkunun polkovniki Əbülfət ağa Şahtaxtinski martın 6-da gündüz saat 12-də Kutaisi şəhərində qəflətən vəfat etmişdir. Mərhumun cənəzəsi Şahtaxtıdakı ata malikanəsinə aparılacaq və orada martın 12-də dəfn ediləcəkdir. Cənazə martın 10-da axşam saat 10-da Tiflisdə olacaqdır” (7). “Kavkaz” qəzeti 10 mart “Bazar günü” nömrəsində bu kədərli xəbəri təkrar dərc edib. Əbülfət ağa Şahtaxtinskinin vəsiyyətinə görə onu Naxçıvanın Şahtaxtı kəndinə aparıb orada doğmalarının yanında, Şahtaxtinskilər nekropolunda (sərdabəsində) torpağa tapşırıcaqdılar. Tiflisin nüçəba insanları, məşhur hərbiçiləri, nurlu ziyalıları və polkovnikin həmyerliləri – naxçıvanlılar perronda dayanıb Kutaisidən gələn zirehli qatırı gözləyirdilər. Qafqaz canişini cəsur sərkərdəni Naxçıvana aparmaq üçün zirehli qatır və silahlı əsgərlər ayırmışdı. Əbülfət ağa haqqında ASE-nin (Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının) X cildində (1987) də məlumat verilib (1, s. 480). Ancaq bütün məlumatlar yığcam və sovet ideologiyasına uyğundur. Cəsur polkovnik, Port-Artur qəhrəmanı Əbülfət ağa Şahtaxtinski ilə bağlı xeyli axtarışlarımız olub. Bir çox məsələlər aydınlaşıb. Çar hökumətinin 1831-ci ildə Naxçıvan şəhəri üçün tərtib etdiyi kameral siyahıdan aydın olur ki, Əbülfət ağanın atası Nəcəfqulu ağa 1828-ci ildə Şahtaxtı kəndində doğulub və Rusiya İmpəriyasının hərbiçilərindən olub (8).

Nəcəfqulu Sultan dövrünün ən zəngin zadəganlarından olmuşdur. Onun Şahtaxtıda, Naxçıvan və İrəvan şəhərlərində mülkləri vardı. Naxçıvan diyarının kəndlərində isə miras torpaqları olmuşdur. Nəcəfqulu ağa vəzifəsi ilə əlaqədar olaraq Naxçıvanda və İrəvanda yaşadığından onun övladlarının bəzilərinin doğum sənədlərində həmin şəhərlərin adları qeyd edilib. Əbülfət ağanın babası Hacı İsa Sultan, həmçinin ulu babaları İmamqulu Sultan, Şah Sultan və digərləri dövrünün tanınmış hərbiçiləri olmuşlar. Dövrünün tanınmış ziyalıları və

hərbiçisi olan Nəcəfqulu ağa oğlu Əbülfət ağaya da ilk təhsili evdə vermişdi. Sonra isə Naxçıvan şəhərindəki rus məktəbində oxutdurmuşdu.

Polkovnik Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyin Rusiya Dövlət Hərbi-Tarix Arxivindəki xidmət kitabçasını (o vaxtlar xidmət siyahısı adlanırdı – müəllif) tapdıq: Ehtiyatda olan 259 №-li piyada polkunun podpolkovniki Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyin xidmət siyahısı. Xidmət siyahısı 22 oktyabr 1907-ci ildə tərtib edilib. Xidmət siyahısında yazılanlardan məlum olur ki, Əbülfət ağa Tiflisdə gimnaziyanı bitirən ili Sankt-Peterburqda hərbi məktəbə daxil olub. Bu isə sovet dövründə onun haqqında yazılanlarla ziddiyyət təşkil edir. Ona görə də biz yazımızda xidmət kitabçası tapılana qədər müəlliflərin yazdıqlarını da saxlamaqla, tarixlərdə düzəlişlər apardıq. Bəlkə də sovet hakimiyyəti illərində müəlliflər onun fəaliyyətinə inqilabçı ruh gətirməklə Əbülfət ağanı tariximizdə saxlamaq istəmişlər?! Hər halda 1975-ci ilədək onun oğlu Abbas bəy sağ olduğundan, yəqin ki, jurnalistlər (o illərdə əsasən qəzet yazıları var) onunla görüşüblər və Abbas bəy atası haqqında müəyyən məlumatları onlara danışmış. Bu gün onun varisləri bu haqda heç nə deyə bilmirlər. Onun haqqında indiyədək yazılanlara görə, 1871-ci ildə Nəcəfqulu ağa Əbülfət ağanı Tiflisə aparır və təhsilini davam etdirmək üçün onu realni gimnaziyaya qoyur. Əbülfət ağa 1877-ci ildə gimnaziyanı uğurla başa vurub həmin ildə Peterburq Texnologiya İnstitutuna daxil olmuşdur. Ruhən azadlıq mücahidi olan Əbülfət ağa oxuduğu İstitutda tələbə hərəkatına qoşulmuş, tələbələrini qadağan olunmuş toplantılara təhrik etdiyinə görə 1879-cu ilin dekabr ayında institutdan xaric edilmişdir. Qeyd edək ki, Əbülfət ağa qafqazlı, əsasən azərbaycanlı və dağlı xalqları birləşdirən “İmdadiyyə” təşkilatının fəal üzvü olmuşdur. Bu təşkilatın qurucusu və ona rəhbərlik edən isə Azərbaycanın gələcək görkəmli dramaturqu Nəcəf bəy Vəzirov idi. Nəcəf bəy də həmin vaxtlar Moskvada tələbə idi. 3 mart 1878-ci ildə 20 yaşlı Əbülfət ağa Nəcəf bəy Vəzirova yazırdı: “İmdadiyyənin əsas müddəalarının müzakirəsini təxirəsalınmaz vəzifəmizə çevirir. Müzakirə ona görə lazımdır ki, biz ölkənin müxtəlif yerlərinə yollanarkən bir məqsəd uğrunda hərəkət edə bilək. Biz öz məqsədimizə nail olmaq üçün bütün vasitələri nəzərdən keçirməliyik. Həmin məqsəd kifayət qədər aydın və dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilməlidir. Məqsədimiz sakitliyimizi pozan vicdan əzabının burjuva rahatlığını naminə dəf edilməsi deyil. Məqsədimiz pisliyin kökünü yerli-dibli kəsmək üçün mümkün qədər çox işlək əl hazırlamaqdır. Biz vasitə və vəsait axtarıraq, deməli onda işçi əllər, ağırlığı öz üzərinə götürən qüvvələr tərbiyə etməliyik. Biz tərəqqipərvər adamlar kimi, nəzərlərimizi yalnız cəmiyyətin aşağı təbəqələrinə yönəltməliyik”. Bu məktub Rusiya İmperiya Təhlükəsizlik İdarəsinin əlinə keçir. Onlar məktubu monarx II Aleksandra təqdim edirlər. Çar isə belə bir dərkənar yazır: “Göstərilən şəxslərin üzərinə diqqət hökmən gücləndirməlidir”. Təqib edilən Əbülfət ağa institutdan qovulmuş və ona Rusiyanın ali məktəblərində oxumaq qadağan edilmişdi. 1879-cu ildə Əbülfət ağa Moskvaya gəlir və Lazarev adına Şərq Dilləri İnstitutunda oxumağa başlayır. Lakin bu şəxsi institut olduğundan o, burada da diplom ala bilmir. Əbülfət ağa təhsil almaq üçün Almaniyaya gedir və Heydelberq universitetində diplom işini 1880-ci ildə müdafiə edib bakalavr dərəcəsini alır. Sonra Rusiyaya döner Əbülfət ağanı həmin diplomla qulluğa götürürlər. Ona görə də Əbülfət ağa məcbur olur ki, dördüncü dəfə ali məktəbə daxil olsun. Onu hərbi iş daha çox maraqlandırdığından 1883-cü ildə Peterburq yunker məktəbinə imtahan vermiş və əla qiymətlərlə məktəbə daxil olmuşdu (3, s. 17-18).

Əbülfət ağanın təhsili ilə bağlı sovet dövründə yazılanlar belədir. İndi isə onun xidmət kitabçasında yazılanlarla tanış olaq. Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyin xidmət siyahısından isə məlum olur ki, o, Tiflisdə realni məktəbi bitirən kimi Sankt Peterburqda birinci dərəcəli hərbi

məktəbə daxil olur. Yunkerlər hazırlayan həmin məktəbi bitirəndən sonra, yəni 1879-cu il sentyabrın 1-də hərbi xidmətə başlayıb. Hərbi xidmətini ürəkdən yerinə yetirən Əbülfət ağaya 20 sentyabr 1880-ci ildə unter-zabit rütbəsi verilir. Həmin ilin 22 dekabrında o, yunker kimi orduda fəaliyyətini davam etdirir. 1881-ci ildə podporuçik rütbəsinə alan Əbülfət ağa avqustun 8-də Semyanovka saray qvardiyasına göndərilir. Bu zaman o, 23 yaşında idi. Əbülfət ağanın xidmət siyahısı çox zəngindir. 1881-ci ildən başlayaraq 1908-ci il də daxil olmaqla hər ay hərbi xidməti qeyd edilib. Buradakı məlumatlardan aydın olur ki, o Sankt-Peterburqda, Tiflisdə, İrəvanda, Ərdahanda, Gümrüdə, Bakıda, Kutaisidə, Qoridə, həmçinin İsvəçrədə hərbi xidmətdə olub. Bütün bunlar hamısı onun xidmət kitabçasında ardıcıl yazılıb. Onun təhsil aldığı məktəb İkinci Konstantinovski hərbi məktəbi adlanırdı. Bu məktəb əsasən atıcılıq üzrə zabitlər hazırlayırdı. Hərbi məktəbi bitirəndən sonra həyatını ömrünün sonuna kimi ordu ilə bağlayır. Əbülfət ağa bacarıqlı zabit kimi saray qvardiyasının Semyanovsk polkunda hərbi xidmətə başlayır. 30 avqust 1884-cü ildə ona qvardiya podporuçik rütbəsi verilir. Nümunəvi xidmətinə görə saray qvardiyasının 8 avqust 1885-ci ildə Əbülfət ağa poruçik rütbəsi ilə təltif edilir. 1886-cı ildə məzuniyyət alaraq Rusiyaya, İrana və Türkiyəyə getməsi, həmçinin Şərq dilləri üzrə zabitlər üçün hazırlıq kurslarında oxuması haqqında da ətraflı məlumatlar xidmət siyahısında yazılıb. Bunların hamısını əhatə edən tarix 25 iyun-oktyabr ayı zaman aralığında qeyd edilib. Yüksək döyüş bacarığına görə 20 aprel 1887-ci ildə ştab kapitan rütbəsi alıb. 7 avqust 1889-cu ildə kapitan rütbəsi alan Əbülfət ağa 6 il 3 ay rota komandiri olmuşdur. 1904-1905-ci illərdə rus-yapon müharibəsində polk komandiri vəzifəsini daşımış və məşhur Port-Artur döyüşlərində iştirak etmişdir. Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyin hərbi şücaətləri hökumət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, 2-ci və 3-cü dərəcəli Müqəddəs Anna (qılınlarla, 15 yanvar 1906, 28 iyul 1900), 2-ci və 3-cü dərəcəli Müqəddəs Stanislov (qılınlarla, 21 mart 1907, 20 noyabr 1905) ordenləri ilə təltif edilmişdir. 1908-ci ildə onun orduda hərbi xidmətinin 25 illiyi tamam olur. Həmin münasibətlə onun hərbi hünərlərini yüksək qiymətləndirirlər. Əbülfət ağaya 4-cü dərəcəli Müqəddəs Vladimir ordeni verilir. Əbülfət ağa bunlardan əlavə digər yüksək hərbi mükafatların da kavaleri olmuşdur. O, Buxara əmirliyinin 2-ci dərəcəli Qızıl Ulduz (30 mart 1898) ordeni, İranın 2-ci dərəcəli (1903, 20 dekabr), 3-cü dərəcəli (1901, 5 yanvar), 3-cü dərəcəli (1903, 20 dekabr), 4-cü dərəcəli (27 sentyabr, 1889) ordenləri ilə mükafatlandırılıb. Əbülfət ağa 1912-ci ildə polkovnik rütbəsində Rusiya hökuməti tərəfindən İsvəçrəyə göndərilmişdi ki, orada hərbi manevrləri müşahidə etsin. Rusiya çarının icazəsi ilə xarici ordenləri də sinəsində gəzdirməyə icazə verilmişdir. Əbülfət ağa bir sıra medallar da almışdır. O, Rusiya çarı III Aleksandrın 1883-cü ildə tacqoyma mərasimində mühafizə qoşununda olduğundan imperator həzrətlərinin Müqəddəs Tacqoymasının tünd bürünc xatirə medalı və həmçinin III Aleksandrın fəaliyyəti ilə bağlı sinədə gəzdirmək üçün gümüşdən hazırlanmış medalla (Aleksandr lentli) da təltif edilib. Əbülfət ağa həmçinin Fransanın Yuxarı Reyn çayında Sudan Xilasetmə Cəmiyyətinin də medalını almışdır. Əbülfət ağa Şahtaxtinski dünya şöhrətli alim-naşir Məhəmməd ağa Şahtaxtinskiyin doğmaca əmisi oğludur və kürəkənidir. Əbülfət ağa ilə Balabəyim xanımın nikahından aşağıdakı övladları xidmət siyahısında qeyd edilib: 1) Qızı Qonçabəyim 31 mart 1885-ci ildə doğulub; 2) Oğlu Sadıq ağa 3 avqust 1889-cu ildə anadan olub; 3) oğlu Qasım ağa 19 yanvar 1894-cü ildə doğulub; 4) oğlu Nəcəfqulu ağa 22 iyul 1898-ci ildə doğulub; 5) oğlu Abbas bəy isə 13 mart 1905-ci ildə anadan olub (10).

Sadıq ağa Şahtaxtinski Petroqradda təhsil almışdır. 1918-ci ilin fevralında könüllülər dəstəsində Qırmızı Ordu sıralarına daxil olur. Axtarışlar zamanı məlum oldu ki, o, sovet ordusunun qarargah zabiti olmuş və komanda heyətinin idarə rəisi vəzifəsində yüksəlib. Onun

adına 1940-cı illərin istintaq işlərində rast gəlinir. Onun həbs edilib güllələnməsi haqqında məlumatlar var. Əbülfət ağanın ikinci oğlu Nəcəf Şahtaxtinski (1898-1937) Tiflisdə hərbi kadet məktəbini, sonralar Sankt-Peterburqdakı Mixaylovsk Artilleriya məktəbini bitirmiş və 1918-ci ilədək çar ordusunda xidmət edib. 1918-ci ildə Azərbaycana gəlmiş və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ordusunda milli kadrların yetişdirilməsində yaxından iştirak edib. 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycanda Sovet hökuməti qurulduqdan sonra Artilleriya polkunda qərargah rəisi olub. 1931-ci ildən başlayaraq NKVD tərəfindən təqib olunmuş, həbsə və sürgünə göndərilmişdi. 1937-ci ilin dekabrında "troyka"nın (üçlüyün) qərarı ilə güllələnilib (3. s. 19-20). Əbülfət ağanın 3-cü oğlu Abbas ağa 1920-ci ilin əvvəllərində Kreml yanındakı hərbi kursantlar məktəbini bitirib. İndiyədək Abbas ağanın haqqında bir məlumat olmasa da bir təsadüf nəticəsində öyrəndim ki, onun Teymur adlı oğlu Bakıda yaşayır. Çox çətinliklə olsa da Teymur müəllimlə əlaqə yaratmaq mümkün oldu. Söhbət əsnasında məlum oldu ki, Abbas ağa sovet hakimiyyəti illərində Yevlaxda və Bakıda yaşayıb. Amma iqtisadiyyat sahəsində işləyirmiş. Oğlunun dediyinə görə Abbas ağa 1975-ci ildə Bakıda vəfat edib. Abbas ağanın Veysəl, Teymur adlı oğlanları və Kamilə adlı qızı olub. Teymur Şahtaxtinski (1948-ci il 1 aprel) Samirə və Rüşad adlı övladları var. Teymur Şahtaxtinski dediyinə görə Abbas ağa 70 yaşına çatanda vəfat edib (2).

Çox qəribədir Əbülfət ağadan yazanlar elə bilirmişlər ki, Abbas ağanı da güllələyiblər. Teymur Şahtaxtinski mənə yadigar olaraq çox tarixi bir fotosəkil verdi. Tiflisdə Barkanovların fotoatlyesində çəkilib. Əbülfət ağa, Balabəyim xanım və qucağında Abbas ağa (5 yaşında), Qasım ağa və qızı Qonçabəyim Sadiq və Nəcəf məktəbdə oxuduqlarından burada yoxdurlar.

Arxiv sənədlərində Əbülfət ağanın Qonçabəyim adlı bir qızının da olduğunu yazırlar. Hətta Əbülfət ağanın ölümündən sonra Şahtaxtının ona məxsus torpaq sahələrində Qonça xanımın da (onun adının gürcü variantını da qeyd ediblər – Ketevana – müəllif) adı çəkilir (6).

Qonça xanım haqqında az məlumatımız var. Maraqlıdır: necə olub ki, o, Ketevana adını daşıyıb və taleyini Mdivanilərlə bağlayıb. Amma fikrimiz var ki, onun Tiflisdə yaşayan varislərini axtarıb tapaq. Çünki onlar Əbülfət ağanın 1879-cu ildən ömrünün sonuna kimi gəzdirdiyi 11,5x17,5 sm ölçülü və qızılla bəzədilmiş "Quran" Azərbaycan Milli Tarix Muzeyinə göndəriblər. "Quran" muzeyin kolleksiyasında (inventar nömrəsi к.п.11420 фни № 3096) saxlanılır. Marağ üçün deyək ki, Əbülfət ağanın sinəsində gəzdirdiyi bu nadir müqəddəs kitab haqda Kostina maraqlı məqalə yazıb (9, s. 327-329). Polkovnikin sinəsində gəzdirdiyi şəxsi "Quran"ı fransız dilindədir. 1877-ci ildə M.Kaşimirski tərəfindən ərəbcədən fransızcaya tərcümə edilib və Parisdə nəşr olunub. "Quran"ın üz qabığı tünd göy rəngli dəridir. Üz qabığında "LE KORAN" qızılla həkk edilib və düzbucaqlı ikiqat çərçivəyə alınıb. Arxa tərəfində də belə çərçivələr var. Kitabın çərçivələri qızıldandır. Titul səhifəsindən öndə sağ tərəfdə yuxarıda Əbülfət ağa Şahtaxtinski 1879-cu ildə Peterburqda yazdığı avtoqrafı var. Titul vərəqində sağda aşağıda oval formada Əbülfət ağanın şəxsi möhürü vardır. "Quran" 523 səhifədən və əlifba göstəricisindən ibarətdir (9, s. 525-533).

Əbülfət ağanın qızı Qonça xanımın (Ketevananın) varislərinin muzeyə göndərdikləri (rus dilində) məktubun Azərbaycan dilində tərcüməsini də yazmağı məqsəduyğun hesab etdik. Məktubda deyilir: "Bu Quran bizim babamız, məşhur Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyədir və bizim ailə mirasımızdır. Onu Bakı Dövlət Tarix Muzeyinə Tblisidə yaşayan varisləri-kötücləri Nikolay və Natali Mdivanilər tərəfindən hədiyyə veririk. Xahiş edirik ki, Quranı alandan sonra bizə yazılı məlumat verəsiniz. Ədalət naminə bu kitab digər tarixi eksponatlar arasında layiqli yer tutacaq. Bizim nənəmiz Nina İvanovna Stas Bakıdakı digər qohumları

axtarırdı, amma nəticəsi olmurdu. Ya məktublar gedib çatmırdı, ya da ki, ünvanları dəyişmişdilər. Məlum deyildi".

Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyənin qızının qısaca şəcərə arayışı:

1. Əbülfət ağanın qızı Qonça gürcü zadəganı Varlam Mdivani ilə ailə qurmuşdu.
2. Əbülfət ağanın nəvəsi, Qonça və Varlamın oğlu Nikolay Mdivani 1904-cü ildə doğulub (həbs edilmişdi və 1937-ci ildə güllələnilib) Nina Stas ilə ailə qurmuşdu. Nina Stas Quranı qoruyub saxlayandır. O, 4 sentyabr 2001-ci ildə 94 yaşında vəfat etdi.
3. Əbülfət ağanın nəticəsi, Nikolay Mdivaninin və Nina Stasın oğlu Georgi Mdivani 1933-cü ildə doğulub, 1997-ci ildə vəfat edib. Həyat yoldaşı Nane Gelaşvilidir. Hazırda sağdır.
4. Əbülfət ağanın kötücələri – Nikolay Mdivani (1961), Nataliya Mdivani (1971) – Georgi Mdivaninin və Nane Gelaşvilinin uşaqlarıdır.

14 mart 2002-ci il(5).

Qeyd edim ki, mən onları Tiflisdə axtardım. Köhnə ünvandan köçüblər. Axtarışımız davam edir. Polkovnik Əbülfət ağa biz düşündüyümüzdən də məşhur hərbiçi olub. Əgər belə olmasaydı, Kutaisidən zirehli qatar onu çarın və Qafqaz canişinin göstərişi əsasında Şahtaxtı kəndinə gətirməzdi. Onun dəfni haqqında heç vaxt ətraflı yazılmadığından bunu geniş təsvir etmək istərdik. Şahtaxtı kəndinin 100 ildən çox yaşamış ağaşaqallarıdan olan Əli Hacı Məmmədhüseyn oğlu və sonralar Böyükdüz kəndində yaşayan Qasım Əli oğlu dəfnin canlı iştirakçısı və şahidi olmuşdular. Vaxtı ilə onlardan öyrəndiklərimi yazmaq maraqlı olar. Zirehli qatar Şahtaxtı kəndinə gündüz saat 11-də gəlib yetişib. Dəmiryol vağzalında, import deyilən tarixi binanın önündə toplaşan insanların sayı-hesabı yox idi. İrəvandan, Naxçıvandan da çoxlu qonaqlar gəlmişdi. Zirehli qatarın kazaklar (Rusiya ordusunun əsgərləri – müəllif) qoruyurdular. Mart ayı olsa da hava soyuq idi. Rekviyemin sədaları altında cənazəni top lafetinin üstünə qoydular. Atlas balıqlara onun aldığı hərbi mükafatları düzmuşdülər. Hətta, qılıncı da yanındaydı. Kortej vağzaldan kəndə tərəf irəliləməyə başladı. Kədərli musiqi çalındı. Hamısı hərbiçilər idi. Məhəmmədəğa Şahtaxtinski də cənazənin yanında addımlayırdı. Əbülfət ağanı Şahtaxtinskiyənin təcizə olan ailə sərədabəsində dəfn etməyə gətirirdilər. Özü belə vəsiyyət etmişdi. Burada onun ulu babaları İmamqulu Sultan, I İsa Sultan, əmisi Hacı Vəli ağa və digər doğmaları dəfn olunmuşdular. Onu torpağa tapşırılandan sonra yaylım atəşi açdılar. Nitq söyləyənlər içərisində ağlayanlar da vardı. Naxçıvan böyük bir sərkərdəsini itirmişdi. Çar hökuməti onun xidmətlərini nəzərə alaraq Əbülfət ağanın sərədabəsi önündə fəxri qarovul qoyur. Bu, 1920-ci ilədək davam edib. Vağzaldakı hərbi zastavanın əsgərləri bu ehtiramı yerinə yetiriblər (4).

Tənha, dağıdılmış, kədərli bu məzarda uyuyan qəhrəman polkovnik Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyənin keçdiyi elmi və hərbi yolu, bir də vətən təəssübü bütün yüzilliklərdə gəncliyimizə nümunədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası (ASE): Bakı, 1987, 608 s.
2. İnformator Teymur Şahtaxtinski Abbas ağa oğlu. 1 aprel 1948-ci ildə doğulub. Bakı şəhərində yaşayır.
3. Quliyev V. İsa Sultan Şahtaxtinskiyənin qəribə həyatı. Bakı: Ozan, 1999, 83 s.
4. Quliyev M. Polkovnik Əbülfət ağa Şahtaxtinskiyənin keçdiyi hərbi yol gəncliyimizə nümunədir. "Şərq qapısı" qəz., 21 yanvar 2010-cu il.

5. Məktub müəllifin şəxsi arxivindədir.
6. Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Arxivi (NMRDA): F. 31, siy. 1, iş № 43, 206 v.
7. Газета «Кавказ», 9-10 марта, 1913, № 57-58.
8. Государственный Исторический Архив Азербайджанской (ГИААР): Ф. 24, опись 1, д № 353, 357 л. Посемейных списков в Камеральном описании г. Нахичевани 1831 г.
9. Костина И. Абульфат Ага Шахтактинский и его личный Коран. "Azərbaycan Tarix Muzei" toplusu. Bakı: Elm, 2004, 366 s.
10. Российский Государственный Военно-Исторический Архив (РГВИА): Министерство Военного Главного Штаба. Послужной список подполковника 29-го драгунского полка Шахтактинского. Составлен 22 октября 1907 года, 28 л.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: kuliyevm@yandex.ru

Musa Guliyev

COLONEL ABULFAT AGHA SHAHTAKHTINSKY

In the article, the outstanding soldier, polyglot and translator – colonel Abulfat agha Shahtakhtinsky's life, education years and military activity are spoken about. Besides reminding Abulfat agha Shahtakhtinsky's biography in the research work that is known by the scientific world up to now, his military activity is described in detail according to the military service folder which was found from the Russian State Archive of Military History. While the investigations, it turned out that colonel Abulfat agha Shahtakhtinsky's Koran which he had carried on his chest during the Russo-Japanese War (1904-1905) were kept by his daughter Gonchabeyim's (Ketevana) Georgian successors. Then they bestowed that gold framed holy book in French to the National Museum of History of Azerbaijan. This holy book is also mentioned in the paper. The military service folder which was found from the Russian State Archive of Military History at Moscow is included in the scientific circulation for the first time.

Keywords: *Nakhchivan, Shahtakhti, Najafgulu agha, Tiflis, Gori, Abulfat agha, Balabeyim khanum.*

Муса Гулиев

ПОЛКОВНИК АБУЛЬФАТ АГА ШАХТАХТИНСКИЙ

В статье рассказывается о жизни, годах учёбы, военной деятельности знаменитого военного, полиглота и переводчика Абульфата Аги Шахтактинского.

Наряду с упоминанием его биографии, известной научной общественности, также на основе его служебной книги, найденной в Российском Государственном Архиве, всесторонне описана его военная деятельность. Во время исследований стало ясно, что Коран, который полковник Абульфат ага Шахтактинский хранил у груди во время русско-японской войны (1904-1905 годы), хранился в Тифлисе у наследников дочери полковника Гончабегум (Кетевана). Они эту книгу на французском языке в золотом

переплётё подарили Национальному Историческому Музею Азербайджана. В статье рассказывается об этой книге полковника. Впервые в научный оборот выпущена служебная книга полковника, найденная в Московском Государственном Военно-Историческом Архиве.

Ключевые слова: *Нахчыван, Шахтакты, Наджафгули ага, Тифлис, Гори, Абульфат ага, Балабегум ханум.*

(Akademik İsmayıl Hacıyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İkkin variant 01.07.2019
 Son variant 09.09.2019